

Rozdział III. Użytkowa ochrona zwierząt

1. Ochrona zwierząt gospodarskich i domowych

Organizację hodowli i rozród zwierząt gospodarskich systematyzuje ustawa z dnia 29 czerwca 2007 r. o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich¹ (dalej jako u.h.r.z.). Co ważne właśnie w u.h.r.z. znajduje się definicja zwierzęcia gospodarskiego. W myśl art. 2 pkt 1-3 u.h.r.z. zwierzęta gospodarskie to:

- 1) koniowate – zwierzęta gatunków: koń (*Equus caballus*) i osioł (*Equus sinus*),
- 2) bydło – zwierzęta gatunków: bydło domowe (*Bos Taurus*) i bawoły (*Babalus babalus*),
- 3) jeleniowate – zwierzęta z gatunków: jelen szlachetny (*Cervus elaphus*), jelen sika (*Cervus nippon*) i daniel (*Dama dama*) utrzymywane w warunkach fermowych w celu pozyskiwania mięsa lub skór, jeżeli pochodzą z chowu lub hodowli zamkniętej, o których mowa w przepisach prawa łowieckiego, albo chowu lub hodowli fermowej,
- 4) drób – ptaki gatunków: kura (*Gallus gallus*), kaczka (*Anas platyrhynchos*), kaczka piżmowa (*Cairina maschata*), gęś (*Anser anser*), gęś garbonosa (*Anser cygnoides*), indyk (*Meleagris gallopavo*), przepiórka japońska (*Coturnix japonica*), perlica (*Numida meleagris*) oraz utrzymywany w warunkach fermowych struś (*Struthio camelus*),
- 5) świnię (*Sus strofa*),
- 6) owce (*Ovis aries*),
- 7) kozy (*Capra hirus*),
- 8) pszczoły miodne (*Apis mellifera*),
- 9) zwierzęta futerkowe – lis pospolity (*Vulpes vulpes*), lis polarny (*Alopex lagopus*), norka amerykańska (*Mustela vison*), tchórz (*Mustela putorius*), jenot (*Nyctereutes procyonoides*), nutria (*Myocastor coypus*), szynszyla (*Chinchilla lanigera*), królik (*Oryctolagus cuniculus*) utrzymywane w celu produkcji surowca dla przemysłu futrzarskiego, mięsnego i włókienniczego.

Zgodnie z treścią art. 1 u.h.r.z. ustawa reguluje sprawy z zakresu hodowli oraz zachowania zasobów genetycznych, oceny wartości użytkowej i hodowlanej, prowadzenia ksiąg hodowlanych i rejestrów, a także nadzoru nad hodowlą i rozrodem zwierząt gospodarskich. Innymi słowy zawiera ona przepisy zmierzające przede wszystkim do poprawy założeń dziedzicznych (genotypu) zwierząt gospodarskich, a w konsekwencji

¹ Dz. U. Nr 133, poz. 921 z późn. zm.

ich wartości użytkowej i hodowlanej². Przez wartość użytkową w myśl art. 2 pkt 8 u.h.r.z., rozumieć należy „wymierną cechę lub zespół cech zwierzęcia gospodarskiego o znaczeniu gospodarskim. Z kolei wartość hodowlana to uwarunkowane genetycznie zdolność zwierzęcia gospodarskiego do przekazywania określonej cechy lub cech potomstwu³. W istocie zatem określone u.h.r.z. środki ochronne zmierzają raczej do zaspokojenia interesów człowieka związanych z produkcją zwierzęcą. Wymagania te, podkreśla A. Lipiński, nie mogą jednak wyłączać rozwiązań natury etycznej, humanitarnej⁴.

Wykorzystywanie zwierząt przez człowieka nie od dziś budzi wiele kontrowersji. Jest ono obciążone wieloma wątpliwościami natury ekonomicznej, ekologicznej, czy też moralnej. Rozważania w tym temacie podejmuje chociażby J. Szymonowicz pisząc „nieodłączną częścią współczesnej kultury bogatej części świata jest szybka konsumpcja pożywienia wytwarzanego dzięki masowym technologiom. Mało kto, kupując opakowaną w folię porcję jedzenia w supermarkecie, zastanawia się, w jakich warunkach produkowana jest żywność. Dotyczy to szczególnie mięsa, wytwarzanego z żywych, czujących istot, na zautomatyzowanych liniach produkcyjnych. Najczęściej konsumenci nie mają pojęcia, jak traktowane są zwierzęta podczas produkcji masowej. Nie wiedzą albo nie chcą wiedzieć(...)”⁵. W chowie przemysłowym, czy rolnictwie dążenie do szybkich, możliwie najwyższych zysków doprowadza bowiem do stosowania praktyk głęboko ingerujących w naturalny cykl życia zwierząt, często dalece odbiegających od zasad etycznych czy moralnych⁶.

Zdecydowane stanowisko w kwestii ochrony zwierząt gospodarskich zajmuje również J. Boć i E. Samborska-Boć. Ich zadaniem chronić będziemy to, co cywilizacyjnie poddajemy ochronie i nie będziemy chronić tego, co cywilizacyjnie, niepoddawaną w wątpliwość decyzją ludzi, nie jest przeznaczone do ochrony, ale jest przeznaczone do likwidacji w celu konsumpcji lub w celu ochrony pozostałych zasobów, także ostatecznie i celowo przeznaczonych dla konsumpcji. Nie można jednak pominąć milczeniem, że sytuacje mogą ulec skomplikowaniu. Pomimo to problem jest prosty: „jeśli człowiek hoduje zwierzę (lub roślinę) po to, by wcale nie utrzymywać go (jej) w stanie nienaruszonym a odwrotnie – to nie jest to sytuacja z zakresu ochrony przyrody. Ale jeśli człowiek z powodów własnej kultury, obyczaju i treści akceptowanej i kreowanej przez niego postawy cywilizacyjnej

² A. Lipiński, *Prawne podstawy...*, s. 210.

³ Zgodnie z art. 2 pkt 10 u.h.r.z.

⁴ A. Lipiński, *Prawne podstawy...*, s. 210.

⁵ J. Szymanowicz, *Życie warte 3 grosze?*, „Oikos” 2005, nr 2 (37), s. 6-7.

⁶ http://www.markt.site90.net/?tag=Zwierz%C4%99ta_u%C5%BCytkowe.

uważa, że nawet zwierzę przeznaczone na zabicie winno żyć i winno być zabijane w warunkach humanitarnych – to tę sferę możemy już objąć zakresem ochrony środowiska. Tak, jak zakresem takiej ochrony możemy objąć wszystkie zorganizowane przedsięwzięcia, które prowadzą do zapewnienia człowiekowi żywności naturalnej, czystej, jak najmniej skażonej. Twierdzimy bowiem, że każda ochrona ma być kompleksowa, by była skuteczna⁷.

Niemniej jednak należy zwrócić uwagę, że wyraźną ochronę zwierzętom gospodarskim zapewnia u.o.z.⁸. Ochrona zwierząt gospodarskich polega na zapewnieniu im opieki i właściwych warunków bytowania. Warunki chowu i hodowli zaś nie mogą powodować urazów, uszkodzeń ciała lub innych cierpień zwierząt⁹. Stosownie do art. 12 ust. 4-6 u.o.z. zabrania się m.in.:

- 1) tuczu gęsi i kaczek na stłuszczone wątroby,
- 2) utrzymywania cieląt powyżej 8 tygodnia życia w pojedynczych boksach, na uwięzi (z wyjątkiem pory karmienia, a w czasie jej trwania nie dłużej niż jedną godzinę)¹⁰,
- 3) obsadzania zwierząt poza ustalone normy powierzchni dla danego gatunku, wieku i stanu fizjologicznego,
- 4) importu zwierząt i produktów zwierzęcych uzyskanych w wyniku chowu lub hodowli z naruszeniem przepisów ustawy o ochronie zwierząt¹¹.

Szczegóły dotyczące minimalnych warunków utrzymywania poszczególnych zwierząt gospodarskich, mające zapewnić im właściwą opiekę zostały określone w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 2 września 2003 r. w sprawie minimalnych warunków utrzymywania poszczególnych gatunków zwierząt gospodarskich¹². Po przepisach ogólnych rozporządzenie to precyzuje minimalne wymogi utrzymywania bydła, koni, świń, owiec, kóz, drobiu, zwierząt futerkowych, jeleni i danieli. Dookreśla także pozostałe postanowienia u.o.z. dotyczące zwierząt gospodarskich, w szczególności ma decydujące znaczenie dla oceny przestrzegania przepisów dotyczących norm powierzchni¹³.

Zwierzęta ze względu na posiadaną siłę lub zdolności przydatne człowiekowi często wykorzystywane są do wykonywania określonej pracy. Predyspozycje zwierząt

⁷ J. Boć, E. Samborska-Boć, *W sprawie ochrony zwierząt gospodarskich i domowych*, [w:] *Ochrona środowiska*, J. Boć, K. Nowacki, E. Samborska-Boć, Wrocław 2008, s. 263-264.

⁸ Tekst jedn. Dz. U. z 2003 r., Nr 106, poz. 1002 z późn. zm.

⁹ B. Rakoczy, *Prawo ochrony przyrody...*, s. 92.

¹⁰ Zgodnie z art. 12 ust. 4 pkt 4b u.o.z. zakaz ten nie dotyczy małych gospodarstw, tj. utrzymujących jednocześnie mniej niż 6 cieląt.

¹¹ Tekst jedn. Dz. U. z 2003 r., Nr 106, poz. 1002 z późn. zm.

¹² Dz. U. Nr 167, poz. 1629 z późn. zm.

¹³ W. Radecki, *Ustawy o ochronie...*, s. 88.

wykorzystywane są w wielu dziedzinach życia¹⁴. Sposób i warunki używania zwierząt do pracy nie mogą, zgodnie z art. 14 ust. 1 u.o.z., stwarzać nieuzasadnionego zagrożenia dla ich życia, a nawet zdrowia, czy też zadawać im cierpienia. W szczególności oznacza to zakaz:

- 1) przeciążania zwierząt,
- 2) używania do pracy zwierząt chorych lub niedożywionych,
- 3) używania uprzęży, wędzideł, rzędów wierzchowych, juków, podków, pojazdów lub narzędzi, które ze względu na zły stan techniczny lub niewłaściwą konstrukcję mogą spowodować obrażenia ciała lub śmierć zwierząt,
- 4) używania do popędzania zwierząt przedmiotów lub narzędzi, które mogą spowodować okaleczenie zwierzęcia,
- 5) zmuszanie do wyczerpującego kłusu lub galopu zwierząt ciągnących ładunek,
- 6) używania do zrywki drewna koni poniżej piątego roku życia¹⁵.

Ponadto „osoba wykorzystująca zwierzęta do pracy ma obowiązek zapewnić im, w ciągu każdej doby, wypoczynek dla regeneracji sił, właściwy dla danego gatunku”¹⁶.

Ustawodawca w art. 12 ust. 6a u.o.z. nakłada dodatkowo na podmiot utrzymujący zwierzęta gospodarskie obowiązek przechowywania przez okres 3 lat dokumentacji weterynaryjnej dotyczącej przebiegu leczenia, przeprowadzonych zabiegów weterynaryjnych oraz padłych zwierząt. Wprowadzanie dotychczas niestosowanych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej technologii chowu zwierząt wymaga natomiast uzyskania specjalnego zezwolenia stwierdzającego, że technologia spełnia wymogi określone u.o.z. Zezwolenie takie, na podstawie art. 13 u.o.z. wydaje marszałek województwa właściwy ze względu na miejsce zamieszkania lub siedzibę wnioskodawcy. Formą prawną zezwolenia jest decyzja administracyjna¹⁷.

Istnieje jeszcze inny wyodrębniony typ zwierząt utrzymywanych przez człowieka. Choć nie są one użytkowane przez niego w ścisłym tego słowa znaczeniu, to jednak trzymane w domu czy mieszkaniu dla zaspokojenia potrzeb emocjonalnych człowieka wymagają zapewnienia im stosownej opieki i należytego traktowania. Zwierzęta domowe według definicji legalnej zamieszczonej w art. 4 pkt 17 u.o.z. są to tradycyjnie przebywające wraz z człowiekiem w jego domu lub innym odpowiednim pomieszczeniu, utrzymywane przez człowieka w charakterze jego towarzysza. W. Radecki podkreśla, że ustawodawca

¹⁴ http://www.markt.site90.net/?tag=Zwierz%C4%99ta_u%C5%BCytkowe.

¹⁵ Zgodnie z art. 14 ust. 2 u.o.z.

¹⁶ Zgodnie z art. 14 ust. 3 u.o.z.

¹⁷ W. Radecki, *Ustawy o ochronie...*, s. 88-90.

ma tu na uwadze głównie wszystkie psy i koty, ale także np. papugi, kanarki czy też ryby akwariowe¹⁸. Ochrona zwierząt domowych polega w szczególności na tym, że osoba utrzymująca takie zwierzę ma w obowiązku zapewnić mu pomieszczenie chroniące je przed zimmem, upałami i opadami atmosferycznymi, z dostępem do światła dziennego, umożliwiające swobodną zmianę pozycji ciała, odpowiednią karmę i stały dostęp do wody. Zwierzę domowe może być trzymane na uwięzi, ale uwięź ta nie może powodować u niego urazów ani cierpień oraz musi mu zapewnić możliwość niezbędnego ruchu¹⁹.

Istotnym zagadnieniem związanym z ochroną zwierząt domowych jest hodowla lub utrzymywanie psa rasy uznanej za agresywne. Ustawodawca w u.o.z. wprowadza w tej kwestii pewne ograniczenia²⁰. Stosownie do art. 10 ust. 1 u.o.z. prowadzenie hodowli lub utrzymywanie psa rasy uznawanej za agresywną wymaga zezwolenia organu gminy właściwego ze względu na planowane miejsce prowadzenia hodowli lub utrzymywania psa, wydawanego na wniosek osoby zamierzającej prowadzić hodowlę lub utrzymywać takiego psa. Decyzję w tej sprawie w pierwszej instancji wydaje wójt (burmistrz, prezydent miasta)²¹. Uregulowanie zamieszczone w art. 10 ust. 2 u.o.z.: „zezwolenia takiego nie wydaje się, a wydane ulega cofnięciu, jeżeli pies będzie lub jest utrzymywany w warunkach i w sposób, które stanowią zagrożenie dla innych ludzi lub zwierząt” oznacza, że tylko ta jedna okoliczność może uzasadnić odmowę wydania zezwolenia. Jeżeli zatem zdaniem organu ona zachodzi, jest on zobowiązany odmówić zezwolenia, jeżeli nie zachodzi – jest zobowiązany zezwolenia udzielić. Zasadność oceny organu może stać się przedmiotem sporu prawnego²². Także w tym przypadku odwołanie służy do samorządowego kolegium odwoławczego, a następnie skarga do sądu administracyjnego²³.

Wykaz psów uznawanych za agresywne zamieszczony w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 28 kwietnia 2003 r. w sprawie wykazu ras psów uznawanych za agresywne²⁴ obejmuje następujące rasy psów:

- 1) „amerykański pit bull terrier,
- 2) pies z Majorki (Perro de Presa Mallorquin),
- 3) buldog amerykański,
- 4) dog argentyński,

¹⁸ W. Radecki, *ibidem*, s. 47.

¹⁹ B. Rakoczy, *Prawo ochrony przyrody...*, s. 91.

²⁰ A. Lipiński, *Prawne podstawy...*, s. 197.

²¹ J. Stelmasiak, *op. cit.*, s. 156.

²² W. Radecki, *Ustawy o ochronie...*, s. 75.

²³ J. Stelmasiak, *op. cit.*, s. 156.

²⁴ Dz. U. Nr 77, poz. 687.

- 5) pies kanaryjski (Perro de Presa Canario),
- 6) tosa inu,
- 7) rottweiler,
- 8) akbash dog,
- 9) anatolian karabash,
- 10) moskiewski stróżujący,
- 11) owczarek kaukaski”.

Powyższy katalog podmiotowy jest wykazem zamkniętym, co oznacza, że utrzymywanie psa rasy innej niż jednaście wymienionych w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 28 kwietnia 2003 r. w sprawie wykazu ras psów uznawanych za agresywne²⁵ nie wymaga uzyskania zezwolenia²⁶. Niewątpliwie jednak obostrzenie takie ma służyć przede wszystkim zapewnieniu ochrony zdrowia, życia ludzkiego oraz porządku i bezpieczeństwa publicznego²⁷. W opinii J. Miłkowskiej nakaz uzyskania omawianego zezwolenia mimo wszystko rzadko przestrzegany jest w praktyce. Jego skuteczność ogranicza ponadto wyłącznie spod tego obowiązku mieszkańców wskazanych ras²⁸.

Równie poważnym problemem jest zapewnienie opieki zwierzętom bezdomnym. Kwestia ta zostanie jednak omówiona dokładniej w rozdziale szóstym niniejszej pracy.

2. Zwierzęta wykorzystywane do celów rozrywkowych i specjalnych

Zwierzęta nie tylko są towarzyszami człowieka oraz przedmiotem chowu i hodowli. Walory i umiejętności zwierząt wykorzystuje się także do celów rozrywkowych, widowiskowych i sportowych²⁹. Zwierzęta wykorzystywane do celów rozrywkowych, widowiskowych, filmowych, sportowych i specjalnych to zwierzęta, które w jakikolwiek sposób uczestniczą w wydarzeniach rozrywkowych, widowiskach, filmach, imprezach sportowych lub są utrzymywane w celach specjalnych³⁰. Spośród tych kategorii zwierząt ustawodawca w u.o.z.³¹ zamieścił jedynie definicję zwierząt utrzymywanych do celów specjalnych. Zgodnie z art. 4 pkt 20 u.o.z. są to „zwierzęta, których profesjonalna tresura oraz używanie odbywa się na podstawie odrębnych przepisów, regulujących szczegółowe

²⁵ Dz. U. Nr 77, poz. 687.

²⁶ W. Radecki, *Ustawy o ochronie...*, s. 75.

²⁷ A. Lipiński, *Prawne podstawy...*, s. 197.

²⁸ J. Miłkowska, *Humanitarna ochrona...*, s. 584.

²⁹ J. Miłkowska, *Humanitarna ochrona...*, s. 591.

³⁰ B. Rakoczy, *Prawo ochrony przyrody...*, s. 93.

³¹ Tekst jedn. Dz. U. z 2003 r., Nr 106, poz. 1002 z późn. zm.

zasady działania jednostek Polskich Sił Zbrojnych, Policji, Straży Granicznej i innych formacji podległych ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych, służb kontroli celnej, ratownictwa oraz regulujących zasady szkolenia i wykorzystywania psów – przewodników osób ociemniałych”. Wszystkim jednak zwierzętom wykorzystywanym w omawianych celach ustawodawca w u.o.z. gwarantuje niezbędne minimalne standardy ochrony³².

Warunki występów, treningów i tresury oraz metody postępowania ze zwierzętami wykorzystywanymi do celów rozrywkowych, widowiskowych, filmowych i specjalnych nie mogą zagrażać ich życiu i zdrowiu ani powodować cierpienia. Warunki występów tych zwierząt muszą być określone w scenariuszu przygotowanym przez organizatora występu lub odpowiednim programie zatwierdzonym przez Głównego Lekarza Weterynarii albo wskazaną przez niego osobę³³. Na podstawie art. 15 ust. 3 u.o.z. zabronione wobec zwierząt jest stosowanie farmakologicznych i mechanicznych metod i środków dopingujących. Zwierzęta powinny mieć zapewniony właściwy wypoczynek, zakazane jest wykorzystywanie ich bezpośrednio po transporcie, bez regeneracji wypoczynkowo-ruchowej³⁴. Niedozwolone z mocy u.o.z. jest ponadto wykorzystywanie zwierząt w widowiskach i sportach noszących znamiona okrucieństwa, w szczególności zabrania się organizowania walk z udziałem byków, psów, czy też kogutów.

„Do tresury i pokazów dla celów widowiskowo-rozrywkowych mogą być wykorzystywane tylko zwierzęta urodzone i wychowane w niewoli i tylko takie, którym mogą być zapewnione warunki egzystencji stosowne do potrzeb danego gatunku”³⁵. Zgodnie z art. 17 ust. 2-6 u.o.z. zabrania się także:

- 1) prowadzenia tresury zwierząt dla celów widowiskowo-rozrywkowych w sposób powodujący cierpienie tychże zwierząt oraz wyłącznie dla zwiększenia jego agresywności,
- 2) zmuszania zwierząt do wykonywania czynności, które powodują ból lub są sprzeczne z ich naturą,
- 3) działalności menażerii objazdowych, czyli organizowania obwoźnych wystaw zwierząt,
- 4) propagowania lub upowszechniania drastycznych scen zabijania, zadawania cierpienia lub innej przemocy ze strony człowieka, której ofiarami są zwierzęta, chyba że sceny te mają na celu napiętnowanie okrutnego zachowania wobec zwierząt³⁶.

³² J. Miłkowska, *Humanitarna ochrona...*, s. 591.

³³ A. Lipiński, *Prawne podstawy...*, s. 200.

³⁴ Zgodnie z art. 15 ust. 4 u.o.z.

³⁵ Zgodnie z art. 17 ust. 1 u.o.z.

³⁶ A. Lipiński, *Prawne podstawy...*, s. 200.

Osoby wykorzystujące zwierzęta do celów rozrywkowych, widowiskowych, filmowych, sportowych i specjalnych, stosownie do art. 18 ust. 1 u.o.z., muszą spełnić dodatkowo dwa wymagania. Wymóg dotyczący przetrzymywania, hodowania i prezentowania, ponieważ mogą to być wyłącznie stadniny, cyrki lub bazy cyrkowe albo miejsca przeznaczone dla zwierząt wykorzystywanych do celów specjalnych, a także zapewnić nadzór Inspekcji Weterynaryjnej³⁷. Co więcej przetrzymywanie, hodowla lub prezentacja tych zwierząt musi być wykonywana w sposób gwarantujący bezpieczeństwo ludzi i zwierząt³⁸.

Minimalne warunki utrzymywania poszczególnych gatunków zwierząt wykorzystywanych w celach rozrywkowych, widowiskowych, filmowych, sportowych i specjalnych zostały określone w rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 20 stycznia 2004 r.³⁹ (dalej jako r.m.w.z.) wydanym na podstawie art. 17 ust. 8 u.o.z. Znajdują się tu szczegółowe wymagania dotyczące warunków przestrzennych, sanitarnych, karmy i dostępu do wody⁴⁰. Zgodnie z § 2 ust. 1 r.m.w.z. zwierzętom należy zapewnić „minimalne warunki utrzymywania stosownie do potrzeb biologii danego gatunku, rasy, płci i stanu fizjologicznego”. W myśl § 2 ust. 2 r.m.w.z. „zwierzęta stosownie do potrzeb biologii utrzymuje się w warunkach:

- 1) uwzględniających ich zachowania;
- 2) zapewniających:
 - a) eliminację sąsiedztwa gatunków tworzących układ drapieżnik – ofiara,
 - b) separację samców od samic nieprzeznaczonych do reprodukcji w okresie ich rui⁴¹,
 - c) separację ciężarnych samic lub samicy z młodymi od pozostałych osobników,
 - d) separację osobników agresywnych,
 - e) separację osobników chorych lub podejrzanych o zakażenie;
- 3) zapewniających swobodę ruchu;
- 4) zapewniających wypoczynek w czasie zgodnym z ich aktywnością życiową;
- 5) niezagrożających bezpieczeństwu ludzi i innych zwierząt;
- 6) nieszkodliwych dla zdrowia zwierząt oraz niepowodujących urazów i uszkodzeń ciała lub cierpień”.

³⁷ W. Radecki, *Ustawy o ochronie...*, s. 99.

³⁸ J. Miłkowska, *Humanitarna ochrona...*, s. 592.

³⁹ Dz. U. Nr 16, poz. 166.

⁴⁰ J. Miłkowska, *Humanitarna ochrona...*, s. 592.

⁴¹ Ruja jest okresem aktywności narządów rozrodczych u ssaków, polegającym m.in. na wzmożonym popędzie płciowym – Encyklopedia Popularna PWN, Warszawa 1965, s. 948.

Ponadto zwierzętom w miejscach ich utrzymywania należy zapewnić możliwość ochrony przed oddziaływaniem stresogennych czynników zewnętrznych. Nie należy zatem przetrzymywać ich w mogącym wywoływać stres sąsiedztwie m.in. dróg o dużym natężeniu ruchu, obiektów przemysłowych, czy stacji transformatorowych⁴². W gruncie rzeczy zatem przepisy r.m.w.z. dookreślają wymagania, o których mowa w art. 15 i 17 u.o.z. Podane kryteria mają przyczynić się do zapewnienia zwierzętom, niezbędnych ich naturze, warunków bytowania.

Kwestią w istocie wartą poruszenia w tym miejscu jest sytuacja zwierząt cyrkowych. W ujęciu H. Dygi „przemoc i zastraszanie są nieodłącznym elementem codziennego życia zwierząt cyrkowych. Jest wiele sposobów na to, aby wywalczyć sobie ich posłuszeństwo. Te sposoby to głodzenie, rażenie prądem, klucie szpikulcem czy też po prostu bicie. Aby rozdrażnione zwierzę drapieżne nie rzuciło się na tresera, zakłada mu się na szyję obrozę przymocowaną liną do sufitu (tak by przy każdym skoku zwierzę się dusiło) lub stosuje się elektrowstrząsy za pomocą kija z drutami pod napięciem 220 volt. Niedźwiedzie uczą się tańczyć na rozżarzonej metalowej płycie. Aby się nie poparzyć, zwierzę podnosi raz jedną, raz drugą łapę, a odruch związany z określoną melodią wyrabia się z czasem sam. Zwierzęta są zmuszane do wykonywania nienaturalnych dla nich czynności, takich jak: balansowanie na piłce, chodzenie po linie czy jazda na rowerze. W celu „ułatwienia” nauki stosuje się ciasne stalowe obroże, kołnierze pod prądem, środki psychotropowe, rozgrzane płyty i pręty. Wszystkie ślady, rany po zadanych fizycznych cierpieniach są doskonale ukryte pod świecącymi, kolorowymi strojami”⁴³. „Większość z nas widzi zwierzęta cyrkowe bez łańcuchów i poza klatkami ubrane w kolorowe kostiumy, w świetle neonów i przy dźwiękach wesołej muzyki. Nie widzimy zwierząt w klatkach i skutych łańcuchami, w ciemności, którym odmawia się słońca, świeżego powietrza i wolności. Obraz cyrku, który znamy jest taki jak promotorzy cyrku chcą byśmy widzieli, ponieważ straciłby on całą swą atrakcyjność, gdyby prawda wyszła na jaw”⁴⁴. Prawdziwa tresura odbywa się bowiem zawsze za zamkniętymi drzwiami.

Mimo, że w polskie prawo nie zakazuje tresury dzikich zwierząt, to jednak wejście w życie przepisów u.o.z. i wydanego na jej podstawie r.m.w.z. w znacznym stopniu ogranicza niehumanitarne praktyki i utrudnia powszechne funkcjonowanie cyrkom. J. Podgórska

⁴² Zgodnie z § 3 r.m.w.z.

⁴³ H. Dyga, *Smutek za kratami, czyli prawda o cierpieniu zwierząt w cyrkach i zoo*, „Zielone Brygady. Pismo Ekologów” 2007, nr 3 (224), s. 16.

⁴⁴ <http://www.klubgaja.pl/zwierzeta/cyrk/>.

przytacza przykład złożenia przez Stowarzyszenie Ekologiczno-Kulturalne Klub Gaja⁴⁵ z Bielska-Białej doniesienia do prokuratury w Bielsku-Białej, Cieszynie, Suchej Beskidzkiej, Żywcu oraz Wadowicach, o popełnieniu wykroczenia z art. 37 ust. 1 u.o.z. przez „Cyrk Zalewski”, który nie miał wymaganego, zgodnie z art. 15 ust. 2 u.o.z. scenariusza występów zatwierdzonego przez Głównego Lekarza Weterynarii⁴⁶. Wobec takiego obrotu sprawy właściciele cyrku musieli dopełnić zaległych formalności. Niedopełnienie tego obowiązku klasyfikowało „Cyrk Zalewski” jako menażerię objazdową, których funkcjonowanie, zgodnie z art. 17 ust. 5 u.o.z., jest zabronione.

3. Ochrona zwierząt łownych

Zgodnie z art. 1 ustawy z dnia 13 października 1995 r. Prawo łowieckie⁴⁷ (dalej jako u.p.ł.) łowiectwo postrzegane jest jako „element ochrony środowiska przyrodniczego, który w rozumieniu tej ustawy oznacza ochronę zwierząt łownych (zwierzyny) i gospodarowanie ich zasobami w zgodzie z zasadami ekologii oraz zasadami racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej i łowieckiej”. J. Boć i E. Samborska-Boć zauważają, że mamy w tej sytuacji do czynienia z dwoma pojęciami i z odpowiadającymi im dwoma zespołami zorganizowanych działań. „W ujęciu zawodowym w ochronie zwierzyny eksponuje się tę działalność myśliwych, która zmierza do utrzymania odpowiedniego pogłowia zwierzyny, tak w ocenie biologicznej, jak i gospodarczej, wyrażającego się zwłaszcza w wyznaczaniu i przestrzeganiu okresów ochronnych, zwalczaniu kłusownictwa, dokarmianiu, sztucznym rozplodzie, ochronie przed skrajnymi warunkami klimatycznymi i klęskami żywiołowymi. Z kolei przez gospodarowanie zasobami zwierzyny rozumie się gospodarowanie zwierzyną wyrażające się w planowaniu, hodowli, pozyskiwaniu i użytkowaniu zwierzyny”⁴⁸.

J. Miłkowska wyraża opinię, że ochrona użytkowa zwierzyny łownej motywowana jest względami gospodarczymi i stanowi przeciwieństwo ochrony gatunkowej dzikich zwierząt⁴⁹. Tego samego zdania jest L. Jastrzębski, wskazując, że ochronę użytkową dzikich

⁴⁵ Stowarzyszenie Ekologiczno-Kulturalne Klub Gaja jest jedną z najstarszych niezależnych pozarządowych organizacji zajmujących się ochroną środowiska naturalnego i zwierząt w Polsce. Został założony w 1988 roku; http://www.klubgaja.pl/statut_stowarzyszenia/.

⁴⁶ J. Podgórska, *Słonie Łzy*, „Polityka” 23 sierpnia 2003, nr 34(2415), s. 24-26.

⁴⁷ Tekst jedn. Dz. U. z 2005 r., Nr 127, poz. 1066 z późn. zm.

⁴⁸ J. Boć, E. Samborska-Boć, *Ochrona zwierząt łownych*, [w:] *Ochrona środowiska*, J. Boć, K. Nowacki, E. Samborska-Boć, Wrocław 2008, s. 266; zob. Z. Józwiak, K. Biały, *Słownik podstawowych terminów łowieckich i ekologicznych*, Warszawa 1994.

⁴⁹ J. Miłkowska, *Korzystanie z zasobów zwierzyny łownej*, [w:] *Prawo ochrony środowiska*, red. M. Górski, Warszawa 2009, s. 563.

zwierząt od ich ochrony gatunkowej odróżnia cel ochrony oraz zastosowane środki prawne zmierzające do realizacji tego celu. „Jeżeli bowiem celem ochrony gatunkowej dzikich zwierząt jest zachowanie wszystkich występujących na świecie gatunków, a środki prowadzące do tego celu polegają na zakazie jakiegokolwiek ich gospodarczego wykorzystania przez wprowadzanie zupełnego i stałego okresu ochronnego, to ochrona użytkowa zwierzyny przejawia się właśnie w obowiązku prowadzenia gospodarki łowieckiej na zasadach określonych prawem”⁵⁰. Zatem w przypadku ochrony gatunkowej zakazane jest pozyskiwanie przedstawicieli chronionych gatunków, a od tego ogólnego zakazu dopuszczalne są jedynie ujęte w zamkniętym katalogu wyjątki. Celem ochrony użytkowej natomiast jest takie gospodarowanie zasobami, aby nie uległy one wyczerpaniu. „Prawna reglamentacja korzystania z zasobów dziko żyjącej zwierzyny łownej ukształtowana jest tak, aby zapewnić ciągłość gospodarczego ich użytkowania”⁵¹.

Podstawą organizacji ochrony i użytkowania zwierzyny jest fakt, że zwierzęta żyjące w stanie wolnym stanowią własność Skarbu Państwa⁵². W obecnym stanie prawnym pojęcie zwierzyny wyznaczone jest przez rozporządzenie wykonawcze do u.p.ł. Wykaz gatunków zwierząt łownych, uwzględniając podział na zwierzynę płową, grubą, drobną oraz drapieżniki ustalił, po zasięgnięciu opinii ministra właściwego do spraw rolnictwa oraz Państwowej Rady Ochrony Przyrody i Polskiego Związku Łowieckiego, Minister Środowiska w rozporządzeniu z dnia 11 marca 2005 r. w sprawie ustalenia listy gatunków zwierząt łownych⁵³. Rozporządzenie z dnia 11 marca 2005 r. w sprawie ustalenia listy gatunków zwierząt łownych⁵⁴ zalicza do zwierząt łownych siedem gatunków zwierzyny grubej (łoś, jeleń szlachetny, jeleń sika, daniel, sarna, dzik, muflon) oraz dwadzieścia cztery gatunki zwierzyny drobnej (lis, jenot, borsuk, kuna leśna, kuna domowa, norka amerykańska, tchórz zwyczajny, szop praczy, piżmak, zając szarak, dziki królik, jarzabek, bażant, kuropatwa, gęś gęgawa, gęś zbożowa, gęś białoczelna, krzyżówka, cyraneczka, głowienka, czernica, gołąb grzywacz, słonka, łyska).

„W zakresie ochrony środowiska eksponuje się w ustawie uzgodnienie łowiectwa z zasadami naukowymi obrazującymi związki i wzajemne oddziaływanie między roślinami i zwierzętami a ich środowiskiem. Także dalsze uzgodnienie akcentuje zgodność z racjonalną gospodarką rolną, leśną i rybacką wskazuje na swoistość pojęcia i rozumienia gospodarzo-

⁵⁰ L. Jastrzębski, *Prawo ochrony...*, s. 125.

⁵¹ J. Miłkowska, *Korzystanie z zasobów zwierzyny...*, s. 563.

⁵² Zgodnie z art. 2 u.p.ł.

⁵³ Dz. U. z 2005 r. Nr 45, poz. 433.

⁵⁴ Dz. U. z 2005 r. Nr 45, poz. 433.

społecznego znaczenia łowiectwa. Innymi słowy powiemy, iż w nowocześnie pojętej gospodarce łowieckiej zbiegają się wartości i interesy łowiectwa, rolnictwa i leśnictwa z interesami gospodarczymi państwa oraz potrzebami zapewnienia równowagi biocenotycznej⁵⁵. Do podstawowych celów łowiectwa, wymienionych w art. 3 u.p.ł., należy:

- 1) „ochrona, zachowanie różnorodności i gospodarowanie populacjami zwierząt łownych,
- 2) ochrona i kształtowanie środowiska przyrodniczego na rzecz poprawy warunków bytowania zwierzyny,
- 3) uzyskiwanie możliwie wysokiej kondycji osobniczej i jakości trofeów oraz właściwej liczebności populacji poszczególnych gatunków zwierzyny przy zachowaniu równowagi środowiska przyrodniczego,
- 4) spełnianie potrzeb społecznych w zakresie uprawiania myślistwa, kultywowania tradycji oraz krzewienia etyki i kultury łowieckiej”.

Trzy pierwsze spośród wskazanych w u.p.ł. celów łowiectwa, jak wskazuje J. Miłkowska, nakierowane są na dbałość o ochronę zwierzyny oraz ochronę środowiska przyrodniczego, a jedynie ostatni z wyszczególnionych wskazuje na potrzebę spełniania potrzeb społecznych w zakresie uprawiania myślistwa⁵⁶. Niemniej jednak elementem, wyrażonej w art. 3 pkt 4 u.p.ł., etyki łowieckiej jest niewątpliwie poszanowanie dla zwierzęcia będącego obiektem polowania, a także dbanie o taki przebieg polowania, by zminimalizować cierpienie zwierzęcia⁵⁷.

Ochrona zwierzyny, poza zasadami określonymi w przepisach o ochronie przyrody, w myśl art. 9 ust. 1 u.p.ł., polega na tworzeniu jej warunków bezpiecznego bytowania, zwłaszcza przez:

- 1) zwalczanie kłusownictwa i wszelkich zjawisk szkodnictwa łowieckiego,
- 2) zakazy płoszenia, chwytania, przetrzymywania, ranienia i zabijania zwierzyny poza polowaniami i odłowami⁵⁸,
- 3) zakaz wybierania i posiadania jaj i piskląt, wyrabiania i posiadania wydmuszek oraz niszczenia legowisk, nor i gniazd ptasich.

Wobec powyższego L. Jastrzębski zauważa, że „zakaz przetrzymywania i chwytania zwierzyny jest konsekwencją naukowego założenia, że dzikie zwierzęta łowne mają najlepsze warunki swego bytowania i rozwoju w obwodzie łowieckim, na wolności”⁵⁹.

⁵⁵ J. Boć, E. Samborska-Boć, *Ochrona zwierząt łownych...*, s. 266.

⁵⁶ J. Miłkowska, *Korzystanie z zasobów zwierzyny...*, s. 566.

⁵⁷ M. Gabriel-Węglowski, *op. cit.*, s. 125.

⁵⁸ W szczególnych sytuacjach, zgodnie z art. 9 ust. 2 u.p.ł., na chwytanie i przetrzymywanie może wyrazić zgodę starosta.

Gospodarka łowiecka powinna być prowadzona w obwodach łowieckich przez dzierżawców lub zarządców⁶⁰. Obwodem łowieckim jest obszar gruntu o ciągłej powierzchni, zamkniętej jego granicami, nie mniejszy niż trzy tysiące hektarów, w obrębie którego istnieją warunki do prowadzenia łowiectwa⁶¹. Obwody wydzierżawia się kołom łowieckim Polskiego Związku Łowieckiego lub Polskiemu Związkowi Łowieckiemu. Powinny być one wydzierżawione na czas nie krótszy niż dziesięć lat⁶². Obwody łowieckie są tworzone przez wojewodę, przy uwzględnieniu zaspokojenia potrzeb w zakresie ochrony, zachowania i rozwoju preferowanych gatunków zwierząt łownych. Minister właściwy do spraw środowiska, po zasięgnięciu opinii Polskiego Związku Łowieckiego, może przeznaczyć obwód do oddania w zarząd, na czas nie krótszy niż dziesięć lat, z przeznaczeniem na ośrodek hodowli zwierzyny i tym samym wyłączyć go z wydzierżawienia. „W ośrodkach hodowlanych realizuje się, poza polowaniem, cele związane między innymi z odtwarzaniem populacji zanikających gatunków zwierząt dziko żyjących, hodowlą rodzimych gatunków zwierząt łownych w celu zasiedlania łowisk oraz hodowlą zwierząt łownych szczególnie pożytecznych w biocenozach leśnych i prowadzeniem szkoleń z zakresu łowiectwa”⁶³.

Planowe gospodarowanie zwierzyną, jak wskazuje J. Boć i E. Samborska-Boć prowadzone jest w oparciu o:

- 1) roczne plany łowieckie sporządzane przez dzierżawców obwodów łowieckich, po zasięgnięciu opinii wójta (burmistrza, prezydenta miasta) i podlegające zatwierdzeniu przez właściwego nadleśniczego Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe w uzgodnieniu z Polskim Związkiem Łowieckim, a w obwodach nie wydzierżawionych ustalane przez zarządców tych obwodów i zatwierdzone przez dyrektora regionalnej dyrekcji Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe,
- 2) wieloletnie łowieckie plany hodowlane sporządzane przez dyrektorów regionalnych dyrekcji Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe w uzgodnieniu z marszałkami województw i Polskim Związkiem Łowieckim⁶⁴.

Plany łowieckie powinny zawierać m.in. ocenę zwierzyny występującej w obwodzie łowieckim, określenie zamierzeń związanych z optymalizacją gospodarowania zwierzętami

⁵⁹ L. Jastrzębski, *Prawo ochrony...*, s. 128.

⁶⁰ Zgodnie z art. 8 ust. 1 u.p.ł.

⁶¹ Zgodnie z art. 23 ust. 1 u.p.ł.

⁶² J. Miłkowska, *Korzystanie z zasobów zwierzyny...*, s. 566.

⁶³ J. Miłkowska, *Korzystanie z zasobów zwierzyny...*, s. 566.

⁶⁴ J. Boć, E. Samborska-Boć, *Ochrona zwierząt łownych...*, s. 266; J. Miłkowska, *Korzystanie z zasobów zwierzyny...*, s. 566.

łownymi (np. przez zwiększenie ich populacji) oraz ochronę lasu przed szkodami wyrządzonymi przez te zwierzęta, określenie zamierzeń w zakresie pozyskiwania zwierzyny oraz koniecznych zabiegów ochronnych, w tym zmierzających do zwalczania kłusownictwa⁶⁵.

Zgodnie z art. 11 ust. 2 u.p.ł. „gospodarowanie populacjami zwierzyny wymaga w szczególności:

- 1) tworzenia stałych i okresowych osłon dla zwierzyny (lasy, zadrzewienia, zakrzewienia, remizy, osłony miejsc lęgowych),
- 2) wzbogacania naturalnej bazy żerowej dla zwierzyny w lasach,
- 3) zachowania istniejących naturalnych zbiorników wodnych, rekonstrukcji i tworzenia nowych,
- 4) racjonalnego stosowania środków chemicznych w rolnictwie i leśnictwie,
- 5) stosowania terminów i technik agrotechnicznych niezagrożających bytowaniu zwierzyny na danym terenie,
- 6) utrzymywania korytarzy (ciągów) ekologicznych dla zwierzyny,
- 7) utrzymywania struktury wiekowej i płciowej oraz liczebności populacji zwierzyny właściwych dla zapewnienia równowagi ekosystemów oraz realizacji głównych celów gospodarczych w rolnictwie, leśnictwie i rybactwie,
- 8) ochrony zwierzyny przed zagrożeniem ruchu pojazdów samochodowych na drogach krajowych i wojewódzkich”.

Dozwolonym prawem sposobem pozyskiwania zwierzyny, jak zaznacza A. Lipiński, jest polowanie⁶⁶. Obejmuje ono działania zmierzające do wejścia w posiadanie zwierzęcia łownego, polegające na tropieniu, strzelaniu z myśliwskiej broni palnej, łowieniu zwierzyny żywej dozwolonymi sposobami, a także łowieniu przy użyciu ptaków łowczych (za zgodą ministra właściwego do spraw środowiska)⁶⁷. „Polowanie może być wykonywane tylko przez członków Polskiego Związku Łowieckiego⁶⁸ za zgodą dzierżawcy lub zarządcy obwodu łowieckiego”⁶⁹. W czasie polowania uprawniony do jego wykonywania (legitymujący się uprawnieniami do polowania uzyskanymi na podstawie egzaminu) obowiązany jest posiadać

⁶⁵ A. Lipiński, *Prawne podstawy...*, s. 212.

⁶⁶ Działania zmierzające do wejścia w posiadanie zwierzyny w sposób niebędący polowaniem albo z naruszeniem warunków dopuszczalności polowania jest w art. 4 ust. 3 u.p.ł. definiowane jako kłusownictwo i na podstawie art. 53 u.p.ł. stanowi przestępstwo zagrożone karą pozbawienia wolności do lat 5.

⁶⁷ A. Lipiński, *Prawne podstawy...*, s. 213.

⁶⁸ Zgodnie z art. 42a-43 u.p.ł. wyjątkiem są cudzoziemcy w szczególnych sytuacjach, również zobowiązani do złożenia odpowiedniego egzaminu oraz niektóre inne osoby, które wykupiły „prawo polowania”.

⁶⁹ J. Miłkowska, *Korzystanie z zasobów zwierzyny...*, s. 567.

przy sobie legitymację członkowską Polskiego Związku Łowieckiego⁷⁰, pozwolenie na posiadanie broni myśliwskiej lub inny uprawniający do jej posiadania dokument, jeżeli przeprowadza polowanie za jej pomocą, czy też zezwolenie na użycie ptaka łowczego, w sytuacji wykonywania polowania przy jego pomocy. Poza wskazanymi dokumentami do wykonywania polowania indywidualnego niezbędne jest pisemne upoważnienie wydane przez dzierżawcę lub zarządcę obwodu łowieckiego⁷¹.

Przeprowadzanie polowania jest dozwolone tylko w ustalonych okresach. Prawo łowieckie przewiduje bowiem środki ochrony zwierząt w postaci ustanawiania okresów ochronnych⁷². W ujęciu L. Jastrzębskiego okresy ochronne dla zwierzyny są jednym z najskuteczniejszych i najdawniej stosowanych środków prawnych chroniących zwierzęta łowne. Same założenia tej instytucji polegają na tym, że przy uznaniu danego gatunku dzikiego zwierzęcia za gatunek łowny nie można na nie polować w określonym czasie. Powodem wprowadzenia ochrony jest zauważalne zmniejszenie się pogłowia danego gatunku dzikiego zwierzęcia, albo nawet uzasadniona obawa przed nastąpieniem takiego skutku⁷³. Zgodnie z art. 44 ust. 1 u.p.ł. „minister właściwy do spraw środowiska w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw rolnictwa i po zasięgnięciu opinii Państwowej Rady Ochrony Przyrody oraz Polskiego Związku Łowieckiego określi, w drodze rozporządzenia, dla terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub jej części, okresy polowań na zwierzęta łowne”, czyniąc w ten sposób pozostałą część roku okresem ochronnym dla określonego gatunku, w którym zabronione jest wykonywanie polowania⁷⁴. W uzasadnionych przypadkach marszałek województwa może, po zasięgnięciu opinii Polskiego Związku Łowieckiego skrócić okres polowań na terenie podległego mu województwa. Z kolei minister właściwy do spraw środowiska jest uprawniony do wydania zezwolenia na dokonanie odstrzału lub odłowu zwierzyny z pominięciem okresów ochronnych, do celów związanych z badaniami naukowymi i edukacją, dla odbudowy populacji, zasiedlania i reintrodukcji gatunków zwierzyny, czy też dla koniecznych działań hodowlanych⁷⁵. Sytuacja ta obwarowana jest jednak pewnym obostrzeniem. „Warunkiem dopuszczenia odstrzału czy odłowu jest brak innego zadawalającego rozwiązania oraz stwierdzenie, że nie jest

⁷⁰ Za wyjątkiem podmiotów określonych w art. 42a i 43 u.p.ł.

⁷¹ J. Miłkowska, *Korzystanie z zasobów zwierzyny...*, s. 567.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ L. Jastrzębski, *Prawo ochrony...*, s. 128.

⁷⁴ Zob. rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 16 marca 2005 r. w sprawie określenia okresów polowań na zwierzęta łowne (Dz. U. Nr 48, poz. 459).

⁷⁵ Zgodnie z art. 44 ust. 3 u.p.ł.

to szkodliwe dla zachowania populacji danych gatunków w stanie sprzyjającym ochronie w ich naturalnym zasięgu występowania”⁷⁶.

Szczególną instytucją prawną związaną z kształtowaniem liczebności populacji zwierząt, jak wskazuje J. Miłkowska, są odstrzały redukcyjne i zastępcze⁷⁷. W razie nadmiernego zagęszczenia zwierzyny, zagrażającego trwałości lasów, nadleśniczy, działający z upoważnienia dyrektora regionalnej dyrekcji Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe po zasięgnięciu opinii Polskiego Związku Łowieckiego może w drodze decyzji nakazać dzierżawcy lub zarządcy obwodu łowieckiego wykonanie odłowu lub odstrzału redukcyjnego zwierzyny. W sytuacji natomiast, gdy dzierżawca lub zarządca obwodu łowieckiego nie realizuje rocznego planu łowieckiego w zakresie pozyskiwania zwierzyny nadleśniczy wydaje postanowienie o zastosowaniu odstrzału zastępczego zwierzyny, stosownie do zasad określonych w umowie dzierżawy obwodu. Z kolei starosta, w porozumieniu z Polskim Związkiem Łowieckim, może wydać decyzję o odłowie lub odstrzale redukcyjnym zwierzyny w przypadku szczególnego zagrożenia w prawidłowym funkcjonowaniu obiektów produkcyjnych i użyteczności publicznej⁷⁸.

Stosownie do art. 17 u.p.ł. obrót w kraju i z zagranicą zwierzyną żywą (z wyłączeniem obrotu dokonywanego przez dzierżawców), tuszami zwierzyny, ich częściami oraz działalność gospodarcza polegająca na świadczeniu usług turystycznych obejmujących polowania wykonywane przez cudzoziemców na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz polowania za granicą jest działalnością regulowaną w rozumieniu ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej⁷⁹ (dalej jako u.s.d.g.) i wymaga wpisu do rejestru polowań. Do niezbędnych przesłanek wykonywania takiej działalności należy złożenie egzaminu ze znajomości zasad wykonywania polowania oraz zasad ochrony przyrody lub zatrudnienie osoby spełniającej ten warunek, niekaralność przedsiębiorcy i osób kierujących jego działalnością za przestępstwo określone ustawą oraz przestępstwo przeciwko obrotowi gospodarczemu, a także ustanowienie obowiązkowego zabezpieczenia majątkowego roszczeń osób trzecich i przedłożenie organowi rejestrowemu oryginałów dowodów ustanowienia tego zabezpieczenia⁸⁰. Ponadto na prowadzącym działalność w zakresie obrotu zwierzyną żywą oraz obrotu tuszami zwierzyny i ich częściami (z wyłączeniem dzierżawców i zarządców obwodów łowieckich) ciąży obowiązek prowadzenia ewidencji w każdym

⁷⁶ J. Miłkowska, *Korzystanie z zasobów zwierzyny...*, s. 567-568.

⁷⁷ J. Miłkowska, *ibidem*, s. 568.

⁷⁸ Zgodnie z art. 45 ust. 1-3 u.p.ł.

⁷⁹ Tekst jedn. Dz. U. z 2007 r., Nr 155, poz. 1095 z późn. zm.

⁸⁰ A. Lipiński, *Prawne podstawy...*, s. 214-215.

punkcie skupu oraz zapewniania badania zwierzyny i mięsa zgodnie z przepisami ustawy o zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt, badaniu zwierząt rzeźnych i mięsa oraz Inspekcji Weterynaryjnej⁸¹.

Kolejnym ograniczeniem wynikającym z art. 16 ust 1 u.p.l. jest zakaz chowu i hodowli zamkniętej zwierząt łownych, za wyjątkiem bażantów oraz zwierząt uznanych za zwierzęta gospodarskie na podstawie odrębnych przepisów⁸², a także chowu bądź hodowli prowadzonych za zgodą ministra właściwego do spraw środowiska. Zezwolenia wydane przez starostę wymaga również posiadanie, hodowla lub utrzymywanie chartów rasowych lub ich mieszańców. A. Lipiński podkreśla, że rozwiązanie to ma na celu ograniczenie populacji tych zwierząt, jako że częstokroć wykorzystywane są one do kłusownictwa. Przedmiotem ochrony w tej sytuacji jest zatem również zwierzyna łowna⁸³.

Wyrównywanie strat wynikłych z polowania lub spowodowanych w uprawach i płodach rolnych przez dziki, łosie, jelenie, daniela i sarny, spoczywa na dzierżawcy lub odpowiednio zarządcy obwodu łowieckiego. Szczegółowe zasady i tryb szacowania szkód oraz wypłaty odszkodowań w uprawach i płodach rolnych określa rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 15 lipca 2002 r. w sprawie sposobu postępowania przy szacowaniu szkód oraz wypłat odszkodowań za szkody w uprawach i płodach rolnych⁸⁴.

Uregulowane przez prawo zasady postępowania ze zwierzyną łowną zmierzają do tego, aby nie dopuścić do jej masowego zabijania i kaleczenia. Należy jednak zauważyć, że przepisy wewnętrzne Polskiego Związku Łowieckiego zmierzają jeszcze dalej, ustalając zasady etyki łowieckiej⁸⁵, które powinien przestrzegać każdy myśliwy.

Prawo, rozumiane jako zbiór przepisów wydawanych przez ustawodawstwo państwowe, nie jest w stanie uregulować wszystkich stosunków międzyludzkich. Istnieje oprócz niego system norm moralnych i zachowań przyjętych w społeczności jako etyka⁸⁶. Zdaniem K. J. Szpetkowskiego „w łowiectwie, obok takich zagadnień jak gospodarowanie gatunkami zwierząt łownych, ochrona przyrody, kynologia, strzelectwo i prawodawstwo, niezwykle ważną rolę pełni kultura łowiecka”. W jego ujęciu „kultura łowiecka jest swoistym nawiązaniem do przeszłości i dawnych znamienitych tradycji polskiego łowiectwa, jest częścią kultury narodowej, stanowi ogół łowieckiego dziedzictwa materialnego i duchowego, w tym: historii, twórczości i sztuki (...), tradycji (m.in. języka, zwyczajów,

⁸¹ Tekst jedn. Dz. U. z 1999 r., Nr 66 poz. 752 z późn. zm.; A. Lipiński, *Prawne podstawy...*, s. 215.

⁸² Mowa tu o jeleniowatych, czyli zaliczanych do gatunków jeleni i sarna.

⁸³ A. Lipiński, *Prawne podstawy...*, s. 216.

⁸⁴ Dz. U. Nr 126, poz. 1081.

⁸⁵ L. Jastrzębski, *Prawo ochrony...*, s. 128-129.

⁸⁶ W. Cieplak, *Przedmowa*, [w:] *Podręcznik. Etyka łowiecka*, K. J. Szpetkowski, Warszawa 2004, s. 4.

kultu św. Huberta), kolekcjonerstwa, wystawiennictwa oraz etyki (nakazów i norm moralnych)⁸⁷.

Zgodnie z zasadą 3 Zbioru zasad etyki, tradycji i zwyczajów łowieckich (z.z.e.ł.), opracowanego przez Komisję Etyki, Tradycji i Zwyczajów Łowieckich Naczelnej Rady Łowieckiej i przyjętego przez Naczelną Radę Łowiecką 6 czerwca 1992 roku⁸⁸ „myśliwy nie ogranicza swego udziału w łowiectwie wyłącznie do wykonywania polowania. Troski o hodowlę i ochronę zwierzyny nie pozostawia kolegom. Wykonując polowanie i inne czynności związane z gospodarką łowiecką ma na względzie dobro przyrody ojczystej jej zachowanie dla przyszłych pokoleń, wykazuje dbałość o środowisko przyrodnicze i równowagę ekologiczną”. Z zasady 20 z.z.e.ł.⁸⁹ natomiast jasno wynika, że myśliwy zobowiązany jest do dbania o etyczny stosunek do zwierzyny. Przejawiać się on ma w moralnym obowiązku poszukiwania rannej zwierzyny i skracania jej cierpienia przez dostrzeliwanie. Ponadto w myśl zasady 21 z.z.e.ł.⁹⁰ „myśliwy nigdy nie traktuje strzału do zwierzyny jako treningu strzeleckiego”, czy zasady 24 z.z.e.ł.⁹¹ „myśliwy umie wstrzymać się od strzału, jeżeli okoliczności wskazują na brak szansy ucieczki zwierza lub podniesienia strzelonej sztuki(...)”. Ponadto „w czasie polowania myśliwy zachowuje umiar i opanowanie by nie dopuścić, żeby pasja myśliwska przerodziła się w zachłanność⁹². „Wątpliwości związane z zachowaniem etyki myśliwy rozstrzyga we własnym sumieniu zgodnie z prawem i zwyczajami łowieckimi⁹³.

Problematyka łowieckiej etyki stanowi zatem zagadnienie kluczowe, bowiem skłania myśliwego do analizy i oceny własnego postępowania, a także postępowania innych myśliwych. Postępowanie człowieka, szczególnie zaś myśliwego ujmowane powinno być nie tylko w aspekcie skuteczności, lecz również w wymiarze prawnym i moralnym. „Decyzje i wybory moralne budzą w człowieku wątpliwości i powodują poszukiwanie wzorców

⁸⁷ K. J. Szpetkowski, *Podręcznik. Etyka łowiecka*, Warszawa 2004, s. 6.

⁸⁸ http://www.pzlow.pl/palio/html.run?_Instance=www.pzlow.pl&_PageID=120&_RowID=185&_Checksum=-1475768120.

⁸⁹ http://www.pzlow.pl/palio/html.run?_Instance=www.pzlow.pl&_PageID=120&_RowID=185&_Checksum=-1475768120.

⁹⁰ http://www.pzlow.pl/palio/html.run?_Instance=www.pzlow.pl&_PageID=120&_RowID=185&_Checksum=-1475768120.

⁹¹ http://www.pzlow.pl/palio/html.run?_Instance=www.pzlow.pl&_PageID=120&_RowID=185&_Checksum=-1475768120.

⁹² Zgodnie z zasadą 23 z.z.e.ł.; http://www.pzlow.pl/palio/html.run?_Instance=www.pzlow.pl&_PageID=120&_RowID=185&_Checksum=-1475768120.

⁹³ Zgodnie z zasadą 33 z.z.e.ł.; http://www.pzlow.pl/palio/html.run?_Instance=www.pzlow.pl&_PageID=120&_RowID=185&_Checksum=-1475768120.

etycznego postępowania”⁹⁴. Nie podlega jednak wątpliwości, że w normy te nie wystarczy być jedynie zaopatrzonym, co ważniejsze – należy ich rygorystycznie przestrzegać.

⁹⁴ K. J. Szpetkowski, *op. cit.*, s. 6.